

→ 4. BASKI

JORGE

LUIS

BORGES

Sonsuz-

luğun

Tarihi

ÇEVİRİ: SALİHA NİLÜFER

JORGE LUIS BORGES
SONSUZLUĞUN
TARİHİ

Can Modern

Sonsuzluğun Tarihi, Jorge Luis Borges

İspanyolca aslından çeviren: Saliha Nilüfer

Historia de la eternidad

İlk baskı: Vial y Zona, 1936

Bu çeviride kaynak alınan basım: Sudamericana, 2019

© 1995, María Kodama

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları The Wylie Agency (UK) Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2021

4. basım: Aralık 2022, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Editör: Emrah İmre

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Dizi ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-5137-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JORGE LUIS BORGES
SONSUZLUĞUN
TARİHİ

ANLATI

İspanyolca aslından çeviren

Saliha Nilüfer

♥can

Jorge Luis Borges'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Atlas, 2021

Alçaklığın Evrensel Tarihi, 2021

Yedi Gece, 2022

Tango, 2022

JORGE LUIS BORGES, 1899'da Buenos Aires'te doğdu. Cenevre'de ve İngiltere'de eğitim gördü. Bir dönem İspanya'da yaşadktan sonra 1921'de Arjantin'e dönerek yazarlık hayatına başladı. 1935'te *Alçaklığın Evrensel Tarihi* derlemesini kaleme aldı. Buenos Aires'te yazarlık faaliyetlerinin dışında kütüphanecilik, İngiliz edebiyatı profesörlüğü, edebiyat cemiyeti başkanlığı gibi görevlerde bulundu. 1955'ten 1970'e kadar Arjantin Ulusal Kütüphanesi'nin yöneticiliğini yaptı. Ünu 1961'de Formentor Ödülü'nü Samuel Beckett'la paylaştıktan sonra ülke sınırlarını aşmıştı. 1980'de prestijli Cervantes Ödülü'ne layık görüldü. 1986'da öldü. André Maurois'ya göre "uyruğu ve mizacıyla tam bir Arjantinli olsa da kendini evrensel edebiyatla yetiştirmiş" olan Borges, edebiyat, felsefe ve inanç tarihinden fikirleri ustaca sentezleyerek yarattığı özgün evrende zaman, uzay, kader ve gerçeklik gibi evrensel konuları kurguyla kurgu dışının sınırlarının yok olduğu bir üslupla kaleme almıştır.

SALİHA NİLÜFER, 1972'de İstanbul'da doğdu. İngilizce ve İspanyolcadan çeviri yapıyor. İlk şiirleri *kitap-lık, Ludingirra, Ağır ol Bay Düzyazı*'da yayımlandı. *Sebastian Knight Bir Endülüis Hikâyesi* (roman) 2006'da, *Yokoluş Serüveni* (şiir) 2016'da, *Ekosemek Kuklaları İş Başında* (çocuk kitabı) ise 2018'de yayımlanmıştır. Başlıca çevirileri: *İnsanın Bir Dakikası, Tuhaf Zamanlar, Dünya ve Ben, Cennet Başka Yerde, Yasak Bölge ve Çekişme Diyarında, Bütün İnsanlar Yalancadır, Karasevdalılar, Yasak Olmayan Hazlar, Yedi Deli Adam, Portekiz'e Yolculuk*.

*“... Supplementum Livii; Historia infinita
temporis atque aeternitatis...”**

Quevedo,[‡] *Perinola*, 1632

*“... nor promise that they would
become in general, by learning criticism,
more useful, happier, or wiser.”*[§]

Johnson[¶], *Preface to Shakespeare*, 1765

İçindekiler

Önsöz	13
Sonsuzluğun Tarihi	15
<i>Kenning</i> Şiirleri	39
Metafor	61
Döngüler Öğretisi	67
Döngüsel Zaman	79
<i>Binbir Gece Masalları</i> 'nın Çevirmenleri	85
İki Kısa Yazı	113

Önsöz

Bu sayfalara adını veren o sıra dışı “sonsuzluğun tarihi” hakkında çok az şey söyleyeceğim. İlk başta Platon’cu felsefeden bahsettim; kati bir kronolojik sıra gözetmeye azmetmiş bir çalışmaya, Parmenides’in heksametron ölçüsüyle yazılmış dizeleriyle başlamak belki daha mantıklı olurdu (“ne var olmuştur ne var olacaktır, varsa vardır şu anda”). Müzedeki cansız eserleri nasıl olup da Platon’un biçimlerine benzediğimi ve Schopenhauer’le Erigena’yı okuduğumda, bunların aslında canlı, organik ve etkili olduklarını neden anlamadığımı da bilmiyorum. Farklı anlarda farklı yerlerin işgal edilmesi – yani hareket– zaman olmaksızın kavranamaz. Aynı şekilde, farklı anlarda, aynı yeri işgal etmek anlamına gelen hareket-sizlik de öyle. Sayısız şairin özlemle yanıp tutuştuğu sonsuzluğun bizi en azından kaçamak tarzda olsa da ardışıklığın baskısından kurtaran maharetli bir aygıt olduğunu nasıl hissedemedim?

Metni tamamlamak daha doğrusu düzeltmek için 1952 tarihli “Metafor” ve 1943 tarihli “Döngüsel Zaman” adlı iki denemeyi ekledim.

Kenning* şiirlerinin beklenmedik ya da hiç olmayan okurları, María Esther Vázquez’le birlikte kaleme aldığım Ortaçağ Cermenik edebiyatına ilişkin elkitabını sorgulayabilir. Başvurduğum iki monografi, Rudolf Meissner’in *Die Kenningar der Skalden*’ini (Leipzig, 1921) ve Hertha Marquardt’ın *Die Altenglischen Kenningar*’ını (Hale, 1938) belirtmeden geçmek istemiyorum.

1935 tarihli “El-Mutasım’a Yaklaşım” denemesine gelince; kısa süre önce benzer bir genel savı olan *The Sacred Fount*’u (1901) okumuştum. James’in bu incelikli romanında anlatıcı, B’nin, A’dan mı yoksa C’den mi etkilendiğini sorgular. *El-Mutasım’a Yaklaşım*’da ise anlatıcı, B aracılığıyla, B’nin tamamen bihaber olduğu Z’nin uzak mı uzak varlığını tahmin etmeye ve hissetmeye çalışır.

Bu sayfalar yeniden hayat bulduğunda, onların kusuru da meziyeti de kesinlikle benim değil cömert, sebatkâr dostum José Edmundo Clemente’nin *karma*’sına dahil olacaktır.

J.L.B.

SONSUZLUĞUN TARİHİ

I

Zamanın doğasını sorgulamak ve tanımlamak isteyen *Enneadlar*'daki* o pasajda ilkin sonsuzluğu anlamının kaçınılmaz olduğu ortaya konur – öyle ya herkesin bildiği üzere sonsuzluk zamanın modeli ve arketipidir. Samimi olduğu düşünülürse ciddiyeti daha da artacak bu giriş uyarısı, onu yazan insanın anlayışını kavramaya yönelik beslediğimiz bütün umudu adeta söndürür. Zaman bizim açımızdan bir sorundur; sarsıcı ve talepkâr bir sorun, belki de metafiziğin en can alıcı sorunu; sonsuzluksa bir oyun ya da yıpranmış bir umut. Platon'un *Timaios* adlı eserinde zamanın, sonsuzluğun hareketli bir imgesi olduğunu okuruz; fakat bu fikir, sonsuzluğun zamanın tözüne kazanmış bir imgeden ibaret olduğunu düşünenleri bu kanaatlerinden koparmayı pek başaramaz. İşte hikâyesini anlatmaya koyulacağım şey bu imge ve insanlığın fikir uyuşmazlıklarıyla zaman içinde semirmiş bu kuru kelime.

Plotinos'çu yöntemi dahil ederek (ondan yararlanmanın yegâne yolu olarak) öncelikle, zamanın doğasında mevcut olan karanlık noktaları sayarak başlayacağım işe – insanlığın yaratımı olan sonsuzluktan önce gelmesi ge-

reken o metafizik ve doğal gizemin karanlık noktalarını sayarak... En yamanı değilse de azımsanmayacak güzellikteki bu karanlık noktalardan biri bizi zamanın yönünü tayin etmeye mecbur kılar. Zamanın geçmişten geleceğe doğru aktığı fikri genel kanıdır, öte yandan tam aksi de büsbütün mantıksız değildir, tıpkı Miguel de Unamuno'nun dizelerinde olduğu gibi:

*Gececi saatlerin nehri akar
sonsuz sabah olan kaynağından...¹*

İkisi de eşit oranda makul, bir o kadar da kanıtlanamazdır. Bradley iki önermeyi de reddederek kişisel bir önerme geliştirir: Salt umudumuzla inşa edilmiş geleceği dışta bırakır ve “mevcut olanı” da geçmişin içinde dâhil edilip çözünen şimdiki zamanın ölüm döşeginden ibaret sayar. Zamandaki bu gerileme genellikle düşüşe geçmiş ya da sönük durumlara tekabül ederken herhangi bir güçlenme de bize geleceğe doğru ilerlemeyi çağırır... Bradley geleceği inkâr eder, Hindistan'ın felsefe ekollerinden biriye, ele avuca gelmez olarak gördüğü için şimdiki zamanı inkâr eder. “*Portakal ya daldan düşmek üzere dir ya yerdedir,*” der bu tuhaf basite indirgemeciler. “*Kimse onun düştüğünü görmez.*”

Zaman başka zorluklar da çıkarır karşımıza. Bunlardan biri ve belki de en büyüğü her insanın bireysel zamanını matematikçilerin genel zamanıyla eşzamanlı kılmaktır: Yakın zamanlardaki görelilik telaşı tarafından bikkınlık verecek kadar tekrarlanmıştı bu, herkes anımsayacaktır – ya da yakın zaman önce hatırladığını anım-

1. Zamanın skolastik kavranışı –onu, potansiyel olanın mevcut olana doğru akışı olarak ele alan kavrayış– bu fikrin yakın akrabasıdır. “Olasılıklar krallığı”ni oluşturan ve zamana iştirak eden Whitehead'in sonsuz nesnelere.

sayacaktır. (Ben burada onu çarpıtarak yeniden kurguluyorum: Madem zaman zihinsel bir süreç, bunu binlerce insan, birakalım binlerce insanı, iki farklı insan bile nasıl olup da paylaşabilir?) Diğer zorluksa Elea okulunun* hareketi inkâr eden önermesidir. Bunu şöyle ifade etmek mümkün: “Zamanın sekiz yüz yıllık diliminde on dört dakikalık bir sürenin akması imkânsızdır, çünkü ondan önce yedi dakikanın, o yedi dakikadan önce de üç buçuk dakikanın ve ondan önce de bir dakika kırk beş saniyenin akması gerekir ve on dört dakika asla tamamlanmadan bu böylece sonsuza kadar gider.” Russell sonsuz sayıların gerçekliğini, hatta basmakalıp oluşunu ortaya koyarak bu savı çürütür, bununla birlikte onların sonsuz bir sayısal sürecin “son” terimi gibi değil de doğası gereği birdenbire var olduklarını söyler. Russell’ın bu anormal rakamları, aynı zamanda parçalarını numaralandırarak tanımlamamıza olanak tanımayan sonsuzluk hakkında da güzel bir ön fikir verir.

İnsanların tasarladığı sonsuzlukların hiçbiri –nominalizminki de, İriaios’un ve Platon’un sonsuzlukları da– geçmişin, bugünün ve geleceğin mekanik biçimde birbirine eklenmesinden ibaret değildir. Sonsuzluk daha sade ve daha büyümlü bir şeydir; bahsi geçen üç zamanın da eşzamanlı olmasıdır. Kullandığımız genel dil ve şu sersemletici *dont chaque édition fait regretter la précédente** sözlük bunu görmezden geliyor gibidir ama metafizikçiler sonsuzluğu işte böyle tasavvur etmiştir. “Ruhun nesnelere art arda gelirler, kâh Sokrates kâh bir at,” diyor *Enneadlar*’ın beşinci kitabı, “bir şey yalıtılmış olarak tasavvur edildiğinde diğer binlercesi kaybolur; ancak İlahî Zekâ tüm şeyleri aynı anda kucaklar. Geçmiş şimdinin içindedir, gelecek de öyle. Her şeyin mevcut koşullarından mesut biçimde, varlığında süregittiği bu dünyada, hiçbir şey olup bitmez.”

Daha sonraki yorumlara esin kaynağı olan bu *sonsuzluk* tanımı hakkında yorum yapmayı geçiyorum. Bunu Platon'un başlatmadığı kesindir – sıra dışı bir kitabında kendisinden önce gelen “kadim ve kutsal filozoflar”dan bahseder ancak evvelkilerin tasavvur ettiği ne varsa onları genişletip toparlar. Daussen, Platon'u günbatımına benzetir; tutkulu ve son ışıktır o. Eski Yunan'da sonsuzluğa ait artık inkâr edilen ya da trajik biçimde süslenen tüm kavramlar onun kitaplarında buluşmuştur. Bundan ötürü, bana göre, birbirinden farklı fakat ayrılmaz biçimde kaynaşmış üç insanın tahta çıkardığı ikinci sonsuzluğu buyuran İrinaios'tan* önce gelir o.

Meşhur tutkusuyla şöyle der Plotinos:

“Anlaşılabilir göklerde her şey göktür ve orada yeryüzü de göktür, tıpkı hayvanların, bitkilerin, insanların ve denizin de öyle olduğu gibi. Sundukları manzara yaratılmamış bir dünyanın görüntüsüdür. Her biri başkasına baktığında kendini görür. Bu âlemden saydam olmayan hiçbir şey yoktur. İçine nüfuz edilmesi imkânsız hiçbir şey yoktur, hiçbir şey opak değildir ve ışık ışıkla buluşur. Her şey her yerdedir ve her şey her şeydir. Güneş tüm yıldızlardır ve her bir yıldız tüm yıldızlar ve güneştir. Kimse orada yabancı bir topraktaymış gibi yürümez.”

Bu isimsiz cisimsiz, kaynaşma ve karşılıklı değiş tokuşun yüceltiği evren yine de sonsuzluk değildir; mekândan ya da nicelikten büsbütün kendini kurtaramamış bitişik bir gökyüzüdür bu. Sonsuzluk üzerinde düşünmek, evrensel formlar dünyasını tanımak için *Enneadlar*'ın beşinci kitabından şu bölümü önermek isterim:

“Bu dünyaya –onun haşmetine, güzelliğine, ezeli ve ebedî hareketindeki düzene, görünür ve gizli tanrılara, şeytanlarına, ağaçlarına ve hayvanlarına– hayranlık besleyen insanlar, düşüncelerini her şeyin ondan kopyalandığı hakiki Gerçeklik düzeyine çıkarırsın. Orada her şeyi idrak

edilebilir nitelikleriyle, ödünç alınmış bir sonsuzlukla değil sonsuz halleriyle görecektir. Aynı zamanda onları yönetenleri de görecektir; saf Akli, erişilmez Bilgeligi ve asıl adı Doygunluk olan Kronos'un gerçek yaşını. Ölümsüz olan her şey onun bağrındadır. Her bir zekâ her bir tanrı ve ruh. Her yer elinin altında olduğu için bir yere gitmesine gerek yoktur. Mutluluğun içindedir, neden sıkıntıya girip yerinden kımıldamayı denesin? Bu kutsal konumdan ta başta yoksun değildir ki sonradan kazansın onu: Tek bir sonsuzluğun içinde her şey onundur: Gelecek hırsıyla dolu ve geçmişi daima ardında bırakan zamanın, ruhu kuşatırken taklit ettiği de o sonsuzluktur.”

Önceki paragraflarda tekrarlanan çoğullukla ilgili açıklamalar, bizi bir hataya götürebilir. Plotinos'un bizi davet ettiği ideal evren, çeşitlilik açısından kıt, bolluk açısından zengin, tekrara ve laf kalabalığına gelemeyen, seçilmiş bir dağarcıktır. Platon'cu arketiplerin hareketsiz ve korkunç müzesidir. Ölümlülerin gözleri bunu görebilir mi (düşsel seziler ya da kâbuslar haricinde) ya da onu fikir olarak ortaya koyan Antik Yunan filozofu bunu bir kez olsun hayalinde canlandırabilmiş midir bilmiyorum... Ama onda müzelere has bir şey hissediyorum: sessiz, devasa ve sınıflandırılmış... Okurun göz ardı edebileceği, kişisel ve garip bir fikirden ibaret olabilir bu, öte yandan göz ardı edilmemesi gereken bir şey varsa o da sonsuzluğu oluşturan ve onun içinde bolca bulunan Platon'cu arketipler, temel nedenler ya da fikirlere dair genel kavrayıştır.

Burada Platon'cu sistemin ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması imkânsız olsa da konuya giriş babında bazı yorumlar yapılabilir. Bizim açımızdan şeylerin nihai ve sabit gerçekliği maddedir; atomların yalnızlığında yıldızlar gibi yol kat ederek dönen elektronlardır. Öte yandan Platon gibi düşünenler açısından gerçeklik denen şey tür-

ler ve biçimdir. *Enneadlar*'ın üçüncü kitabında maddenin gerçekdışı olduğunu okuruz; tıpkı bir aynaya düşen görüntü gibi, madde de evrensel formları kabul eden içi boş ve tekil bir edilgenliktir; bu formlar onu değişikliğe uğratmadan işgal eder ve devinime sokar. Sahip olduğu tüm bütünlük, kâh boş kâh doluymuş gibi yapan bir aynanın doluluğundan ibarettir ancak; kaybolmayı bile bilemeyen bir hayalettir, çünkü yok olmaktan da âcizdir. Asıl olan biçimlerdir. Pedro Malón de Chaide, çok sonra Plotinos'u tekrar ederken biçim hakkında şöyle der:

“Tanrı'nın eylemi şöyledir; diyelim ki bir tarafında aslan resmi diğer tarafında kartal, öbüründe at resmi olan ve böylece giden sekiz kenarlı çokgen bir altın damga var; bir balmumu parçasına aslan resmini basalım, diğerine kartal, öbürüne de atı, balmumuna çıkan her şey altın damgadan gelmektedir, halihazırda kazanmış formlar dışında bir şey basılamaz. Bir farkla; sonuçta balmumu balmumudur ve kıymeti pek azdır. Altınsa altındır ve çok kıymetlidir. Bu dünyadaki varlıklarda mükemmellik de işte böyle sınırlıdır ve pek az kıymetlidir. Ama Tanrı söz konusu olduğunda mükemmellik altındandır ve Tanrı'nın ta kendisidir.” Buradan maddenin bir hiç olduğu sonucuna varırız.

Bunun kötü, hatta algılanamaz bir ölçüt olduğunu varsayarız ama yine de mütemadiyen uygularız. Schopenhauer'den bir bölüm, ne Leipzig arşivlerinden bir belge, ne salt baskı, ne gotik yazının zariflikleri ve süslü kıvrımları, ne onu oluşturan seslerin bir dökümü, ne de bizim ondan edindiğimiz izlenimdir; Miriam Hopkins, Miriam Hopkins'ten yapılmıştır, Hollywood'un o elle tutulur özü ya da zarif gümüşü hayaletini meydana getiren uçucu maddenin bileşenleri arasındaki azot veya mineralden, karbonhidratlar veya alkaloitlerden değil. Bu örneklemeler ya da iyi niyetli safsatalar, *“Bireyler ve nesnelere onları bünyesine alan türe iştirak ettikleri müddetçe*

vardırlar ve bu onların kalıcı gerçekliğidir,” diye formüle edilen Platon’cu tezi hoş görmeye teşvik eder bizi. En çok işe yarayacak örneği buluyorum; kuş örneğini. Sürülerin alışkanlığı, küçüklükleri, özelliklerinin birbirinin tıpatıp aynı olması, iki alacakaranlıkla –günün başlangıcı ve bitişiyle– kurmuş oldukları ezelî bağlantı, görme duyusundan çok işitme duyusuyla algılanır olmaları, tüm bunlar bizi türlerin önceliğini ve bireylerin mutlak geçersizliğini kabul etmeye yöneltir.¹ Hata yaptığından bihaber Keats kendisini büyüleyen bülbülün Yahuda’da Beytüllahim kentinde Ruth’un mısır tarlalarında işittiği bülbülün aynısı olduğuna inanabilir; Stevenson yüzyılları tüketen bir kuş kurgular: “Zamanı yutan bülbül.” Schopenhauer, heyecanlı ve berrak Schopenhauer, bir gerekçe öne sürer: Hayvanların içinde yaşadıkları bedensel dolaysızlık, ölüme ve hatıralara karşı kayıtsız olmalarıdır bu gerekçe. Sonrasında bir gülümseme eşliğinde şöyle ekler: “*Şu anda bahçede oynayan kedinin bundan beş yüzyıl önce orada hoplayıp tırmık atan kedinin aynısı olduğunu söylediğimi duyan insanlar benim hakkımda canları ne isterse düşünsün ama bundan daha tuhaf bir kaçıklık, bugünkü kedinin diğerinden büsbütün farklı olduğunu düşünmektir.*” Ve şöyle devam eder: “*Aslanlığı aramak aslanın kaderi ve hayatıdır ki bu aslanlık, zaman içinde bireylerin yerinden edilmesiyle kendi yerini sağlamlaştıran ölümsüz bir aslandır – ve bireylerin dünyaya gelmeleri ve ölmeleri bu ebedî figürün ortaya çıkmasını sağlar.*” Öncesindeyse şöyle demiştir Schopenhauer: “*Benim doğumumdan önce sonsuz bir zaman dilimi aktı. Tüm bu*

1. Ebubekir İbn Tufeyl, *Hay bin Yakzan* adlı metafizik Robinson romanında, adasında bolca bulunan meyve ve balığı yemekle yetinir, böylece hiçbir türün yok olmaması için özen gösterir ve kendisi yüzünden evrenin fakirleşmeyeceğine emin olmak ister.

süre boyunca ben neydim? Metafizik bağlamda belki cevap verebilirdim buna: 'Daima bendim, yani bu zaman boyunca ben diyen herkes benden başkası değildi.'"

Zamanın aynalarında çoğalan bu biricik Aslanlık'ın karşısında muazzam bir rahatlama hissedecek olan okurun bu sonsuz Aslanlık'a onay vereceğini varsayıyorum. Öte yandan sonsuz İnsanlık kavramı için aynısını beklemiyorum; bizim "ben"imizin, tüm yükü lakaytça diğerlerinin "ben"inin üstüne boca ederek bu kavramı reddettiğini biliyorum. Kötüye işaret, çünkü Platon bize çok daha maharetli evrensel formlar sunmaktadır. Söz gelişi Masalık ya da göklerde var olan elle tutulur Masa; hayal gücüne ve hayal kırıklığına mahkûm olan nice marangozun takip ettiği o dört ayaklı model. (Bunu büsbütün de yadsıyamam, ideal bir masa olmadan somut masalara ulaşamazdık.) Söz gelişi Üçgensellik; uzayda bulunmayan ve eşkenar, çeşitkenar ya da ikizkenar olmaya tenezül etmeyen, o üç kenarlı çokgen... (Bunu da inkâr edecek değilim; geometrinin ilk sayfalarında yer alan üçgendir bu.) Örneğin Gereklilik, Akıl, Erteleme, Bağıntı, Yorum, Ebat, Düzen, Yavaşlık, Konum, Beyan, Düzensizlik... Formlar düzeyine çıkarılan düşüncenin sağladığı bu kolaylıklar konusunda ne düşüneceğimi bilmiyorum, sınıırım ölümün, yüksek ateşin ya da deliliğin yardımı olmaksızın hiç kimsenin bunları algılaması mümkün değildir. Hepsini kapsayan ve onları yücelten bir arketipi unuttuyordum az kalsın: Sonsuzluk; paçavraya dönmüş kopyası zaman olan sonsuzluktur bu.

Okurun Platon'cu öğretiyi çürütmek için özel savları var mı bilmiyorum. Ben ona pek çoğunu sunabilirim; arketipler dünyasının deposunda *sans gêne** bir arada bulunan soyut ve soya dair bağdaşmaz terimler demeti bunlardan biridir; diğeri şeylerin evrensel biçimlere kavuşurken başvurdukları süreçle ilgili sürecin mucidinin

ketumluğudur; bir başkası bu hijyenik arketiplerin çeşitlilik ve karışımından mustarip oldukları tahminidir. Çözünmez olmak bir yana, zamanın kendi varlıkları kadar karışmış durumdadırlar. Varlıkların imgesiyle imal edilerek, çözüme kavuşturmayı istedikleri anormallikleri yinelerler. Sözgelisi Vakar, Kızıl Kahverengilik, Yelelilik ve Pençelilik olmadan Aslanlık nasıl olacaktır? Böyle bir sorunun yanıtı yoktur ve olamaz: “Aslanlık” ifadesinden, kelimenin son ekini attığımızda sahip olduğu meziyetten daha fazlasını bekleyemeyiz.¹

Plotinos’çu sonsuzluğa geri dönüyorum. *Enneadlar*’ın beşinci kitabı o sonsuzluğu oluşturan parçaların çok genel bir dökümünü içerir. Adalet oradadır, tıpkı Rakamlar gibi (kaç adet?), Erdemler, Eylemler ve Hareket de, ama Biçim’in kötüleşmesine tekabül eden maddenin hastalıkları, hatalar ve yaralar yoktur. Müzik de vardır ama Melodi olarak değil, Ahenk ve Ritim olarak. Patoloji ve tarıma dair arketipler de yoktur çünkü onlara ihtiyaç duyulmaz. Aynı biçimde maliye, strateji, retorik ve

1. Başkalarının bunun izini süreceği ve gerekçelendireceğini umut ederek şu yorumu yapmadan Platon’culuğa (soğuk bir şekilde mazide kalmış Platon’culuğa) veda etmek istemiyorum: *Cins kategorisi somut kategorisinden daha yoğun olabilir.* Bunu gösteren örneklerden yoksun değiliz. Buenos Aires’in kuzeyindeki bir taşra bölgesinde geçen çocukluğumun yaz aylarında dışarıdaki açsuz bucaksız düzlükler ve mutfakta hayvan doğrayan adamlar merakımı celbederdi. Bu çepeçevre alanın *pampa* olduğunu ve mutfaktaki adamların da *gaucho* olduklarını öğrendiğimde keyfime diyecek yoktu. Hayalperest insan âşık olduğunda da aynıysa gerçekleşir. Cinsle özgü olan (tekrarlanagelen isim, tür, anavatan, ona atfedilen harika yazgı) bireysel özelliklere galip gelir. Zaten o bireysel özelliklere sadece ve sadece *ait olduğu tür nedeniyle tahammül edilir.* İran ve Arap edebiyatında dudaktan dökülen bir kelimeyle âşık olan insana dair uç örnekler son derece yaygındır. Bir kraliçenin –saçları ayrılık ve sürgün akşamları kadar kara, yüzü haz dolu günler kadar aydınlık, göğsü parlaklığıyla ayı aydınlatan mermer gibi parıltılı, yürüyüşü antilopları mahcup eden, salkımsöğütlerin hayıflanmasına neden olan, iri kalçaları yere sağlam basmasını sağlayan ve ayakları mızrak uçları kadar incecik kraliçenin– tarifini duyarak ona sessiz sedasız ölümüne âşık olmak *Binbir Gece Masalları*’nın mutat temasıdır. Sözgelisi, Şahrıman’ın oğlu Bedir Basım’in ya da İbrahim ve Cemile’nin hikâyelerini okuyunuz.

Bu sayfalara adını veren o sıra dışı "sonsuzluğun tarihi" hakkında çok az şey söyleyeceğim. Zaman bizim açımızdan bir sorundur; sarsıcı ve talepkâr bir sorun, belki de metafiziğin en can alıcı sorunu; sonsuzluksa bir oyun ya da yıpranmış bir umut. Farklı anlarda farklı yerlerin işgal edilmesi –yani hareket– zaman olmaksızın kavranamaz. Aynı şekilde, farklı anlarda, aynı yeri işgal etmek anlamına gelen hareketsizlik de öyle. Sayısız şairin özlemlerle yapıp tuttuğu sonsuzluğun bizi en azından kaçamak tarzda olsa da ardışıklığın baskısından kurtaran maharetli bir aygıt olduğunu nasıl hissedemedim?

Borges'in sanattaki zaferi entelektüel bir çıkmazı kendisiyle savaştırarak insanlık adına yeni bir ürün ortaya koyması.

John Barth

#felsefe #sonsuzluk #tarih #döngü #metafor #şair

